

СТАНОВИЩЕ

ОТНОСНО: Дисертационния труд на Ивана Иванова Николова
редовен докторант към катедра „Нова и съвременна история”
в Историческия факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски”

на тема „Социалната държава в САЩ (1945-1953 г.). Политически и
обществени нагласи” за придобиване на образователната и научна степен
„доктор” в област на висше образование „Хуманитарни науки”, професионално
направление 2.2. „История и археология“ /Нова и най-нова обща история/

от д-р Йордан Ангелов Баев – професор по съвременна международна история
във Военна академия „Г. С. Раковски”, член на научното жури съгласно Заповед
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД 38-511/19.10.2021 г.

Представеният дисертационен труд съдържа три основни глави, всяка от които с по три параграфи и заключение, с общ обем от 248 страници. В уводната част са формулирани географският и хронологичен обхват, предмет, цели и задачи на изследването. Обоснована е и актуалността на изследваната тема предвид спецификите на социалната система в най-мощната в индустриално отношение държава в периода след Втората световна война до наши дни. Анализът за опитите за въвеждане на „Справедливия курс“ от администрацията на президента Хари Труман в някаква степен допринася за разкриване на корените и оценка на действителните провали на усилията за социални реформи в следващите десетилетия (включително прословутият пакет от здравноосигурителни реформи Медикер при администрацията на президента Барак Обама). Ивана Николова посочва основните изследователски методи и подходи, сред които се открояват тематико-хронологичният и сравнително-съпоставителният подходи. Без това да е отбелязано в дисертационния труд, бих искал да допълня, че Николова неизбежно използва също структурно-системният подход при оценката за ефективността на „социалната държава“ на федерално равнище.

Използваните документални колекции, периодика и научна литература впечатляват със своето многообразие и изчерпателност. Авторката е имала възможност да проучи над 30 оригинални документални колекции (предимно в дигитален формат), включително и от президентските архиви на Франклин Рузвелт и Хари Труман. От гледна точка на изучаване по-общо на американската политика важно значение има документалната поредица *Foreign Relations of the United States*, в която се включват редица ключови документи по проблеми на националната сигурност. Научната, мемоарна и справочна литература включва над 250 публикации, предимно от утвърдени американски автори от различни школи в областта на хуманитаристиката. Коректно са посочени и сравнително малкото на брой изследвания в областта на американистиката в националната българска историография. Поради твърде различният модел на „социалната държава“ в Съединените щати в сравнение с либералните демокрации в Западна Европа (тук би могло основателно да се допълни и канадският модел в Северна Америка), бих предложил при по-нататъшна работа по темата на дисертацията макар и пестеливо да се допълни с основни тези и оценки в европейската историография. Интересът към администрацията на президента Труман в наши дни може да се илюстрира дори само с факта, че през 2016 г. в известната биографична поредица „Жизнь замечательных людей“ в Москва излезе специална монография на познатия у нас професор от Харковския университет Георгий Чернявски за президента Хари Труман.

Изключително добро впечатление прави използването в дисертацията на 19 диаграми и 7 таблици, болшинството от които удачно допълват дискутираните проблемни теми и са съставени въз основа на автентични документални източници. Полезно е и приложението със списък на използваните исторически имена паралелно на английски и български език поради спорната понякога транскрипция в публикации на български език.

Смятам за напълно уместно съдържанието на първата глава да е посветено на въпросите за изясняване теоретичните концепции за „социалната държава“ (*welfare state*), новите „прогресистки“ тенденции в американската управляваща класа (особено при администрацията на президента Удроу Уилсън), „Новия курс“ на президента Франклин Рузвелт и превръщането на Съединените щати в „свръхдържава“ в икономически смисъл и водеща сила в

системата на международните отношения с преодоляване на предвоенния традиционен „изолационизъм“. Поради обстоятелството, че в последната глава се коментира темата за „втория Червен страх“, може би е било необходимо макар и накратко да се спомене и за първата пропагандна “Red Scare” вълна (1918-1921).

Безспорно втора глава е основна част в изложението на дисертационния труд, особено трети параграф за „изгрева и залеза на Справедливия курс“. Много автори са фокусирали своето внимание върху очевидните различия в политическия курс и обществените настроения при най-дълго управлявалия президент Франклин Рузвелт с безусловен национален авторитет и неговия приемник Хари Труман, сравнително случайно и компромисно утвърден на държавния връх. Ивана Николова добросъвестно представя тези становища, но внимателно и критично ги коментира с оглед на разработваната от нея проблематика.

Необходима съставна част от обяснението за случващото се и последвалите събития е разгарянето на остри междупартийни и вътрешнопартийни борби в двете основни политически партии в САЩ, включително по чувствителни обществени теми като искането за етническа десегрегация. Проблемите за реконверсията, демобилизацията и специалните права за ветераните от войната също не отбягват от анализа на Николова. Не изглежда обаче обоснован изводът (с. 130), че за разлика от САЩ СССР продължава и в следвоенния период процесът на ново въоръжаване, тъй като и в Съветския съюз се осъществява значителна демобилизация и реконверсия, а програмата за създаване на съветско ядрено оръжие има по-скоро догонващ и компенсаторен характер за преодоляване на ядрения монопол. Основателно е обърнато специално внимание върху приемането през април 1950 г. на специалната директива на Съвета за национална сигурност на САЩ NSC-68 два месеца преди началото на Корейската война, но може би следва също да се обясни еволюцията в схващанията на Белия дом за броени месеци в сравнение с предходната резолюция от декември 1949 г. NSC-48/2. Добре е да се прецизира българският превод на някои термини – Съвет за национална сигурност (СНС), Министерство на отбраната (а не буквалният превод Департамент по отбрана), Обединен комитет на началник щабове JCS (а не Команден щаб на

въоръжените сили) и др. Също така, въпросът за уволнението на ген. Дъглас Макартър (с. 139, 145), както изрично се посочва в специализираната американска литература, е съществен епизод от чувствителната тема за гражданско-военните отношения и държавния надзор над въоръжените сили. Този казус е свързан най-вече с противопоставянето на военния командващ ген. Макартър на президентската институция и искането му за използване на тактическо ядрено оръжие в Корея.

В трета глава на дисертационния труд критично се разглеждат съществени аспекти на „социалната държава“ в условията на градираща милитаризация на Съединените щати в разгара на Студената война и Корейската война. Ивана Николова не се задоволява с обичайно споменаване на темата за „макартизма“, но задълбочено анализира това особено социално явление в историята на САЩ. Сполучливо се разглеждат паралелните проблеми за отделните групи „със специални интереси“ – бизнес, профсъюзи, лобистки структури. Полезно е и споменаването на друг специфичен феномен в следвоенна Америка – трансформацията на бивши радикални леви интелектуалци в яростни антикомунисти (редица конкретни примери за това бяха показани в нашата монография с Костадин Грозев от 2008 г. „Одисея в два свята“).

В заключението синтезирано са обобщени основните изводи на изследването. Обособени са четири най-съществени групи причини за „слабостта на американската социална държава“ – структурни, политическа фрагментация, личностни (непопулярност на президента Труман в сравнение с неговия предшественик дори в собствените му партийни редове) и международни (ескалацията на двуполюсната конфронтация по време на Студената война). Изразявам своето съгласие с формулираните приноси моменти, обособени в три главни насоки. На първо място, разработената тема запълва неизследвана досега тема в българската историография и безспорно ще допринесе за развитието на все още слабо развитата у нас научна област на историческата американистика. На следващо място, въвеждане в научна употреба на голям брой неизвестни или слабо известни у нас документални данни. Особено важно е усилието за критичен анализ на историческото развитие на водещата държава в съвременните международни отношения с опит да се дадат отговори на редица дискуссионни въпроси. Ивана Николова показва

умение за самостоятелно критично мислене, ясен и логичен стил на изложение и удачно използване на избрания методологически инструментариум.

По тематиката на дисертационния труд са представени четири публикации, подготвени в периода на докторантурата. Освен това Николова има други десет научни публикации и участие с доклади в над 20 конференции и семинари, пет от които в чужбина. Всичко това даде добри възможности още в предходните години да бъдат дискутирани някои от изложените в научната монография изследователски тези. Впечатлението от представянето ѝ в тези научни дискусии и аргументирането на нейните авторски позиции имаше позитивен отзвук сред академичната аудитория. Представеният автореферат от 21 страници отразява съдържанието и най-важните резултати на изследването. Както дисертационния труд, така и останалите публикации представляват лично дело на докторантката и в тях не се откриват никакви елементи на евентуално плагиатство.

В заключение бих искал да подчертая, че разглеждания дисертационен труд отговаря напълно на изискванията и критериите в Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Налице е едно оригинално произведение с ясно изразени авторски тези, което изпълнява поставените цели и задачи и съдържа редица приноси моменти, слабо засегнати в съществуващата българска историография. Поради всичко това ще гласувам за присъждане на Ивана Иванова Николова на образователната и научна степен „доктор“ по история.

Член на научното жури:

Проф. д-р Йордан Баев

София, 12.12.2021 г.